

ВІТАЛІНА БУТКАЛЮК,

кандидат соціологічних наук, науковий співробітник відділу економічної соціології Інституту соціології НАН України (01021, Київ, вул. Шовковична, 12)

VITALINA BUTKALIUK,

Candidate of Sciences in Sociology, Research Fellow at the Department of Economic Sociology, Institute of Sociology, National Academy of Sciences of Ukraine (12, Shovkovychna St., Kyiv, 01021)

vbutkalyuk@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-1339-6393>

Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для України

Пандемія COVID-19, що охопила світ у 2020 році, істотно загострила соціально-економічні проблеми сучасної капіталістичної системи і виступила тригером соціальної кризи, що набирає обертів. Ця глобальна біда не тільки завдала важкого удару зусиллям світової спільноти, спрямованим на ліквідацію крайньої бідності та підвищення добробуту людей [Обратим вспять, 2020], але фактично перекреслила досягнутий в останні десятиліття прогрес у царині людського розвитку [UNDP, 2020a: р. 3].

Катастрофічним чином пандемія впливала на сферу праці та зайнятості, бо сприяла вибуховому зростанню безробіття й недовикористанню робочої сили, падінню рівня трудових доходів, зростанню бідності та нерівності. Згідно з висновками МОП, дестабілізація світового ринку праці 2020 року сягнула історично безпрецедентних масштабів. Загалом карантинні обмеження і режим закриття робочих місць тією чи тією мірою заторкнули понад 90% робітників у світі, загальносвітовий обсяг робочого часу скоротився приблизно на 8,8%, а скорочення зайнятості було еквівалентним втраті 114 млн робочих місць [МОТ, 2021: сс. 1–2]. У числі найбільше постраждалих від корона-кризи закономірно опинилися соціальні групи, котрі й у допандемійний період належали до найбільш уразливих, — молодь, жінки, мігранти, кольорові працівники та представники національних меншин [МОТ, 2021: с. 2; UNDP, 2020a: р. 18]. Високий рівень неформальної зайнятості, що на початку 2020 року становив 61,2% [ILO, 2019: р. 12], в умовах пандемії вилився в те, що силу-силенну зайнятих фактично було кинуте напризволяще перед соціальною катастрофою,

---

Цитування: Буткалюк, В. (2021). Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 24–42, <https://doi.org/10.15407/sociology2021.04.024>.

що насувалася. Згідно із проведеним у 103 країнах дослідженням Oxfam, кожен третій працівник в умовах пандемії був позбавлений трудових прав і соціального захисту, зокрема оплати через хворобу [Oxfam, 2021: р. 15]. У результаті, за оцінками ООН, лави зайнятих бідних мусять поповнити від 8,8 до 35 млн трудящих [ООН призиває, 2021], а десятки мільйонів людей, що залишилися без доходу, опиняться в умовах недоїдання і голоду [Из-за пандемии, 2021].

Пандемія не стала «великим вирівнювачем» [Scheidel, 2017], а навпаки, лишень сприяла зростанню нерівності, першою чергою, економічної, гендерної, вікової та расової [Oxfam, 2021; Стиглиц, 2020b; UNDP, 2020a, b]. За підрахунками Oxfam, одній тисячі найбагатших людей планети знадобилося всього 9 місяців, аби їхні статки повернулися до допандемійних піків, тоді як найбіднішим людям планети для відновлення свого допандемійного рівня життя знадобиться понад 10 років [Oxfam, 2021: р. 23].

Глобальне лихо COVID-19 відіграло роль рентгенівського променя, який немилосердно оголив уразливість зайнятості багатьох категорій працівників, недостатність соціального захисту і суцільну кризу праці, зумовлену, за справедливим зауваженням відомого соціолога У. Бека, неоліберальною політикою та її наступальним рухом проти основних соціальних інститутів, національних економік і національних держав [Бек, 2001: сс. 10–11]. Кризові явища у сфері праці та зайнятості спровокували загальну системну кризу капіталістичної системи і всіх її складових, на що свого часу звертали увагу численні дослідники [Арриги, 2009; Бек, 2000; Валлерстайн, 2003; Валлерстайн, 2008; Кляйн, 2009; Кляйн, 2016; Стиглиц, 2015; Стиглиц, 2020a; Harvey, 2002; Харви, 2007; Хомський, 2015; Вайцзекер, Війкман, 2019; Duménil, Lévy, 2011; Kotz, 2015].

З огляду на величезні втрати, завдані глобальній і регіональним економікам пандемією коронавірусу, дослідження специфіки та масштабу її прояву в різних країнах становить неабиякий науковий і практичний інтерес. Метою пропонованої статті є аналіз соціальних наслідків пандемії COVID-19 для населення України.

Для досягнення поставленої мети автор зосереджує свою увагу на аналізі гуманітарних і соціально-економічних утрат, змін якості життя і соціального самопочуття українських громадян в умовах пандемії. Важливе місце ми відводимо вивченню громадської думки громадян країни стосовно проблеми коронавірусу, ефективності дій влади щодо боротьби із ним, соціально-економічної політики держави в ситуації пандемії, а також причин і можливих наслідків кризи вакцинації в Україні.

Ця стаття має своїм завданням доповнити соціологічний аналіз і зробити посильний внесок у вивчення досвіду і соціальних наслідків пандемії COVID-19 для України, здійснюване українськими дослідниками (такими, як І. Євдокимова, О. Злобіна, О. Іващенко, О. Князева, Н. Костенко, Н. Ломоносова, С. Макеєв, І. Нечитайло, М. Парашевін, О. Рахманов, О. Резнік, В. Резнік, Д. Савчук, О. Симончук, Л. Скокова, О. Стегній, В. Степаненко, Г. Чепурко та ін.) [Степаненко, 2020; Соціальний досвід пандемії, 2021; Стегній, 2021; Суспільство після пандемії, 2021; Чепурко, 2021].

З огляду на широке предметне поле цього дослідження тут доцільно використовувати системний підхід, ґрунтований на розумінні суспільства як соціальної системи, поведінка якої є результатом взаємодії всіх її елементів, впливу інших соціальних систем і навколишнього середовища, а також минулого стану системи й очікуваного майбутнього [Давыдов, 2008: с. 4]. Автор відштовхується від висновку про те, що криза, котру нині переживає українське суспільство, має системний характер і глибинні витоки в обраній на зламі 1990-х років стратегії пострадянської трансформації в річизні неоліберальної парадигми зростання та розвитку, а пандемія COVID-19 відіграла роль додаткового тригера соціальної кризи, посиливши й загостривши наявні й раніше проблеми української економіки. Результати неоліберальних реформ («вимивання гарних робочих місць») у результаті негативної деіндустріалізації економіки, суттєве поширення бідності та малозабезпеченості населення, розширення прекарної зайнятості й високий рівень тінізації економіки, масова трудова міграція, високий рівень недовіри громадян до інститутів влади) за умов потужної економічної виснаженості та кредитної залежності держави стали ґрунтом, на якому наслідки карантинного «заморожування» економіки увиразнилися із максимальною силою. Такий висновок базується на тривалому системному вивченні соціальних наслідків структурних неоліберальних трансформацій України, результати якого подано у працях автора [Буткалюк, 2012; Буткалюк, 2015; Буткалюк, 2016; Буткалюк, 2017; Буткалюк, 2019; Butkaliuk, 2020; Butkaliuk, 2021], а також інших співробітників Інституту соціології Національної академії наук України [Арсеенко, 2006; Арсеенко, Толстых, 2008; Арсеенко, Малюк, Толстых, 2011; Качество жизни населения Украины, 2012; Арсеенко, Петрушина, 2014; Арсеенко, Толстых, 2014; Толстых, 2014; Рабочий класс, 2017; Куди йде Україна, 2020; Арсеенко, 2021].

Коронавірус в Україні: гуманітарні втрати і криза вакцинації

Ситуація в Україні, зумовлена експансією пандемії COVID-19, є критичною. Детальне вивчення цієї проблеми на базі не тільки даних національної статистики, а й усього спектра наявної інформації з цього питання, не дає підстав для оптимістичних прогнозів і висновків.

Усього за офіційними даними Міністерства охорони здоров'я України (станом на 07.09.2021) за час пандемії коронавірусною інфекцією були вражені 2,300 млн, одужали 2,214 млн, кількість летальних випадків сягала 55,054 тис. осіб [Оперативна інформація, 2021].

Показники України у світовій статистиці коронавірусу доволі несприятливі. Згідно з останніми даними (станом на 07.09.2021), наша країна посідає 18 місце у світі за добовою кількістю смертей від COVID-19 [Reported Cases, 2021]. А серед європейських країн за цим показником Україна впродовж тривалого часу входить до списку лідерів [COVID-19, 2021].

За даними НАН України, у 2020 році в середньому на добу від COVID-19 в Україні вмирали 213 людей [Смертність в Украине, 2021]. Під час «другої хвилі» (від середини березня по травень 2021 року) смертність зросла до 340–380 осіб на добу [Почему новый «рекорд», 2021; В Україні добовий рекорд, 2021], а на її

піку (6 квітня поточного року) досягла 481 випадку [Коронавірус COVID-19 в Україні, 2021].

Дуже тривожною є статистика щодо захворюваності та смертності медиків, які зазнають підвищених ризиків, тоді як їхня праця в цих умовах становить особливу цінність для суспільства. Загалом за період пандемії в Україні на коронавірус занедужали більш як 82 тис. медпрацівників, з яких 796 померли [Коронавірус в Україні, 2021].

Головні причини настільки високих людських втрат України в умовах пандемії зумовлені насамперед критичним станом медичної сфери в країні. За роки ринкових реформ вітчизняна система охорони здоров'я стала вкрай розбалансованою, критично недофінансовуваною і дуже диференційованою [Куди йде Україна, 2020: сс. 63–64]. Зрештою вона виявилася не готовою до боротьби із масовою захворюваністю населення, а тим паче такою, як COVID-19, що потребує вартісного тривалого лікування і відновлення. Фатальну роль за цих обставин відіграло ухвалення в рамках «медичної реформи Уляни Супрун» у 2017 році рішення про ліквідацію системи санітарно-епідеміологічного контролю, що призвело до відсутності в руках держави механізмів, призначених для ефективної профілактики та боротьби на ранніх стадіях із будь-якими епідеміологічними загрозами.

Масова вакцинація, здатна докорінно змінити ситуацію, залишається поки важко досяжним завданням для української держави. На час написання статті цілком вакцинованими були лише 4,304 млн осіб [Оперативна інформація, 2021], що становить близько 10% населення країни. За часткою вакцинованого населення Україна перебуває на найнижчих позиціях у світі, заставних із найменш розвиненими країнами Африки. Якщо середній показник числа доз вакцин на 100 осіб населення у світі становить 38 одиниць, у найбільш економічно розвинених країнах, наприклад США та Великій Британії, — 96 і 113 одиниць відповідно, то в Україні він перебуває на рівні всього 5,7 доз на 100 осіб населення [Statistics and Research, 2021].

Низькі показники вакцинації українців, на наш погляд, є наслідком як об'єктивних, так і суб'єктивних причин. До числа перших можна віднести економічну слабкість держави і виснаженість науково-технічного потенціалу країни, що призвели до нездатності створити національну вакцину і своєчасно закупити якісні вакцини закордонних зразків. До числа суб'єктивних чинників ми відносимо передусім популістську і непрофесійну політику української влади, яка в умовах найтяжкої корона-кризи виявилася неспроможною налагодити постачання достатньої кількості вакцин, фактично проваливши кампанію вакцинації у першому півріччі 2021-го року. Якщо найбільш ефективні в цьому контексті країни взяли до масової вакцинації ще у грудні 2020 року, то Україна, власне, розпочала її реалізовувати тільки від другої половини поточного року. Крім того, вагому роль у спротиві вакцинації відіграла спостережувана в українському суспільстві впродовж останніх десятиліть криза довіри (до органів державної влади, політиків, чиновників тощо) [Українське суспільство, 2020: сс. 470–474]. Хронічна недовіра українців до інститутів влади і реалізовуваної ними політики, раніше фіксована соціологами, в умовах пандемії призвела до

масової відмови від вакцинації, що сьогодні становить реальну загрозу життю і здоров'ю населення. Наразі половина населення України (53%) не погодилася б вакцинуватися, навіть коли це їм пропонують зробити безкоштовно¹. Лише кожен третій респондент (32%) дав би згоду на вакцинацію. Утім мусимо відзначити певну спадну динаміку в цьому плані: кількома місяцями раніше (у березні 2021 року) частка відмовників від вакцинації була вищою і становила 60%.

Соціологічне опитування, проведене Research & Branding Group (4–14.03.2021, $N = 1801$)², підтвердило тезу про трансформацію кризи довіри в кризу вакцинації і реальну загрозу життю і здоров'ю населення. Недовіра до всіх наявних нині вакцин проти COVID-19 (33%), недовіра до влади в цьому питанні (13%), брак інформації (11%) й відсутність грамотної організації процесу (11%) становлять основну аргументацію людей, котрі відмовляються від щеплення вакцин. При цьому ключовою причиною відмови є боязнь негативних побічних ефектів (41%). Меншою мірою стримувальними щодо вакцинації чинниками виявилися медичні протипоказання і вже перенесене захворювання коронавірусом (по 8%). Крім того, кожен десятий житель України (10%) переконаний у тому, що вакцинація від COVID-19 є дослідями над людьми.

Хронічна недовіра українців до політики влади сформувала і високий рівень скептицизму щодо перспектив вакцинної кампанії. У те, що українська система охорони здоров'я впорається із вакцинацією населення від коронавірусу, вірить лише кожен четвертий житель країни (25%), тоді як протилежної думки дотримуються 44% населення. Ще третина опитаних (31%) певна, що українська охорона здоров'я з вакцинацією впорається лише частково (Research & Branding Group, 23–30.04.2021, $N = 1804$).

Зрив кампанії вакцинації від коронавірусу, ймовірно, стане черговим «невивченим уроком» для України, створюючи величезні ризики як для неї самої, так і для інших країн. Недовіра до процесу вакцинації та якості вакцин, що надходять до України в пострадянський період, уже призвели до падіння охоплення так званою рутинною вакцинацією, що, своєю чергою, стало причиною періодичних спалахів на території країни різних хвороб, зокрема дифтерії та кору. Доречно пригадати, що у 1990-ті роки через масову відмову від вакцинації Україна пережила епідемію дифтерії, коли занедужали 20 тис. осіб і майже 700 померли [Курьшко, 2019], а напередодні пандемії коронавірусу (у 2017–2019) у

1 Опитування проводилося соціологічною компанією Research&Branding Group у період від 23 до 30 квітня 2021 року. Опитано 1804 респонденти віком від 18 років. Вибірка репрезентує населення України за статтю, віком, типом населеного пункту і регіоном проживання (за винятком непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей, АР Крим і Севастополя). Метод опитування — особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face). Максимальна похибка вибірки не перевищує $\pm 2,4\%$.

2 Опитування проводилося соціологічною компанією Research&Branding Group у період від 4 до 14 березня 2021 року. Опитано 1801 респондент віком від 18 років. Вибірка репрезентує населення України за статтю, віком, типом населеного пункту і регіоном проживання (за винятком непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей, АР Крим і Севастополя). Метод опитування — особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face). Максимальна похибка вибірки не перевищує $\pm 2,4\%$.

країні був зафіксований сильний спалах кору, що охопив 130 тис. людей [Україне может угрожать, 2021]. Тоді, за даними Всесвітньої Організації Охорони здоров'я, Україна (поряд із 4 африканськими країнами) виявилася в п'ятірці країн, на які припадала майже половина всіх випадків захворювання на кір у світі [More than 140,000 die, 2019].

Незважаючи на це, сьогодні в Україні від кору прищеплено лише третину (37%) однорічних дітей і 41% дітей віком шість років [В Украине, 2020]. У ситуації пандемії коронавірусу рутинна вакцинація стала ще більшою проблемою, ніж раніше, — у 2020 році кожна п'ята дитина в Україні залишилася незахищеною і не одержала повного покриття вакцинацією. Загалом, за даними Центру суспільного здоров'я МОЗ України, торік охоплення щепленнями в Україні перебувало на рівні 80%, тоді як для повноцінного захисту потрібно досягти охоплення вакцинацією на рівні 95% [В Україні, 2021]. Все це, на думку експертів, уже найближчим часом загрожує Україні новими спалахами кору, дифтерії, а також інших інфекційних захворювань [Україне может угрожать, 2021; Комісаренко, 2021], що може перетворити її на епіцентр відтворення дедалі нових хвороб, запобігати появі яких людство давно навчилося за допомоги рутинної вакцинації. Це в умовах високої зовнішньої трудової мобільності українців може стати загрозою міжнародного значення і причиною зростання захворюваності цими хворобами у країнах-реципієнтах.

Дефіцит вакцин від COVID-19, а також небажання великої частини населення вакцинуватися стануть причинами затяжного характеру пандемії коронавірусу в Україні. За оцінками учених Київського політехнічного інституту ім. І. Сікорського, колективний імунітет від COVID-19 в Україні буде сформований не раніше початку 2023 року і створюватиметься переважно за рахунок великого числа перехворілих людей і тільки частково — в результаті вакцинації. Це відносить Україну до шерехи найменш розвинених країн світу, вихід яких із пандемії буде дуже нешвидким і триватиме ще мінімум кілька років [Форсайт COVID-19, 2021].

Можна констатувати, що в умовах пандемії Україна опинилася під подвійним тиском проблем внутрішнього і зовнішнього характеру, сила впливу яких визначалася переважно специфікою соціально-економічного розвитку країни «допандемійного» періоду. Корумпованість держави і некомпетентність влади призвели до затяжної кризи довіри, що в сукупності зі сформованою за пострадянські роки недовірою українців до вакцинації та якості завезених до країни вакцин виявилася в масовій відмові населення від COVID-вакцинації. З іншого боку, фінансово-економічна виснаженість української держави загнала її у пастку вакцинної нерівності, коли Україна опинилася в умовах сильної залежності від зовнішніх постачань вакцин і гострої нестачі останніх на перших етапах вакцинної кампанії. Провал кампанії вакцинації (чи навіть її затяжний характер) є загрозою не тільки для населення країни, а й несе ризики глобального характеру. Все це створює передумови для появи і хвилеподібного просування світом дедалі нових штамів вірусу, позначаючись на всіх країнах і затягуючи глобальну пандемію на невизначений період [Георгиева, Гебрейесус, Малпасс, Оконджо-Ивеала, 2021].

Затяжний характер вакцинації загрожує Україні серйозними гуманітарними та соціально-економічними втратами, стагнацією економіки та громадського життя, консервацією слаборозвиненості та блокуванням можливостей для виходу з поточної кризи.

Соціально-економічні втрати України за умов пандемії у статистичних даних і суб'єктивних оцінках з боку населення

Україна належить до числа країн, на чю економіку вкрай згубно впливає пандемія. За прогнозами ООН, рецесія, з якою зіткнулася сьогодні Україна, стане найруйнівнішою за останнє десятиліття [Огляд гуманітарної ситуації, 2020].

Падіння реального ВВП України 2020 року становило 4% [Валовий внутрішній продукт, 2021]. Попри часткову адаптацію бізнесу до нових умов темпи відновлення економіки зараз надто повільні. У квітні поточного року Нацбанк країни погіршив прогноз зростання ВВП у 2021 році з 4,2% до 3,8%. Однією із ключових причин цього є низький темп вакцинації, що створює додаткові ризики майбутніх економічних втрат [Нацбанк ухудшил прогноз, 2021].

Уживані урядом карантинні обмеження найболючіше вдарили по малому і середньому бізнесу, що в умовах деіндустріалізації економіки відіграв значну роль у забезпеченні населення робочими місцями і, відповідно, засобами до існування. За даними Торгово-промислової палати України, у 2020 році закрилися близько 700 тис. малих підприємств у сфері послуг, що призвело до втрати від 3,5 до 4,0 млн робочих місць [Пандемія подталкивает Украину, 2020]. Офіційний рівень безробіття підвищився із 9,2% до 10,5% [Рівень безробіття, 2021]. За результатами дослідження ООН, 2020 року понад 80% домогосподарств України втратили доходи, а нинішня економічна криза може призвести до вибухового зростання крайньої бідності в країні [ООН, 2020].

Складність сучасної економічної ситуації в Україні визначається, першою чергою, фінансово-економічною слабкістю й відсталістю держави «допандемійного» періоду. Україна виявилася сильно ослабленою в результаті неоліберальних реформ і абсолютно не готовою до жодних форс-мажорних ситуацій, у тому числі до викликів пандемії коронавірусу. Економічна слабкість [Куди йде Україна, 2020: с. 102], суттєва зовнішня боргова залежність (валовий зовнішній борг становить 81,2% ВВП) [Зовнішній борг України, 2021: с. 1], а також перебування в затяжній військово-політичній кризі зумовили її нездатність реалізувати адекватну для боротьби з пандемією соціально-економічну політику, спрямовану на підтримання виробничого сектору і населення за умов стагнації і падіння економіки.

Крім того, підвищення вразливості широких верств населення в результаті тривалого економічного спаду формувалося такими специфічними характеристиками української економіки, як високий рівень безробіття (9,2% станом на 2019 рік за даними офіційної статистики [Рівень безробіття, 2021] і майже 15–17% за даними експертів), високий рівень неформальної зайнятості (від 30% до 50%), суттєва залежність від грошових переказів від робітників-мігрантів (10% ВВП) [UNDP, 2020a: р. 20], а також низький рівень доходів і відсутність «подушки безпеки» у більшості населення [Куди йде Україна, 2020: сс. 59–63].

Соціологічні дослідження свідчать, що більшість населення в результаті пандемії опинилася у ситуації численних втрат, крайньої невизначеності та гострого браку життєво необхідних ресурсів.

Зважаючи на результати дослідження Інституту соціології НАН України (2021, $N = 2000$), щоп'ятий житель країни (20%) у результаті пандемії був звільнений або частково чи зовсім залишився без заробітку. Приблизно стільки ж респондентів (22%) зазначили, що з таким наслідком економічної кризи в результаті пандемії зіткнувся бодай хтось із членів його сім'ї. Крім того, 17% зауважили, що у них особисто виникла заборгованість перед банками. Про наявність аналогічної проблеми у членів своєї сім'ї зізнавалася така сама частка тих, хто відповів на це запитання (17%) [Соціологічне опитування, 2021].

Корона-криза не стала для українців імпульсом до створення й реалізації позитивних механізмів її подолання; навпаки, більшість жителів обрали для себе негативні зразки адаптації, зокрема тактику тотальної економії та скорочення споживання базових товарів і послуг. В умовах масової хронічної мало-забезпеченості (за результатами досліджень 2019 року, середня українська сім'я витрачала на продукти харчування й оплату комунальних послуг 81% сукупного місячного доходу¹), головною статтею економії українців стали витрати на продукти харчування. Так, кожен четвертий респондент (27%) зізнався, що в умовах корона-кризи 2020 року він або члени його сім'ї були змушені скорочувати споживання продуктів харчування. Крім того, багато жителів зіткнулися з такими проявами економічної кризи, як обмеження придбання одягу, взуття та інших речей (33%), а також труднощі з оплатою комунальних послуг через постійне зменшення сімейного бюджету (29%) і з отриманням необхідного лікування та придбанням ліків (25%).

Пізніше опитування, проведене Research & Branding Group (4–14.03.2021, $N = 1801$), показало, що сьогодні лишень 5% жителів України живуть, не вдаючись до економії. Разом з тим багато хто продовжує заощаджувати на продуктах харчування 44%, одязі та взутті — 50%, а також на лікуванні та придбанні медикаментів — 30%.

Соціально-економічне становище багатьох жителів країни у «карантинний» період було ускладнено тим, що держава фактично кинула їх на призволяще у ситуації пандемії. Опинившись у ситуації стагнації економіки та втрати доходів, вони мусили виживати на тлі тривалого зростання цін і тарифів. Так, за даними Державної служби статистики, за пандемійний рік (від травня 2020-го до травня 2021 року) тарифи на житлово-комунальні послуги в Україні зросли на 35% [Індекси споживчих цін, 2021]. Відповідно до соціологічних вимірів, у кризовому році 9 із 10 респондентів відчули підвищення тарифів на комунальні послуги та зростання цін на основні продукти харчування (опитування КМІС, 27.05–1.06.2021, $N = 2000$) [КМІС, 2021]. Відсутність втручання держави

1 Опитування проводилося соціологічною компанією Research&Branding Group у період 7 до 16 вересня 2019 року. Вибірка ($N = 2001$, вік — 18 років і більше) репрезентує населення України за статтю, віком, типом населеного пункту і регіоном проживання (за винятком непідконтрольних територій Донецької та Луганської областей, АР Крим і Севастополя). Метод опитування — особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face).

(у вигляді запровадження мораторію на зростання цін і тарифів чи підвищення субсидування населення) за таких умов дуже ускладнила становище населення, життя якого й до корона-кризи відзначалося численними втратами. Не дивно, отже, що в результаті цієї політики й без того величезний борг населення з оплати комунальних послуг за пандемійний рік збільшився майже на 670 млн дол. і сумарно перевищив 3 млрд дол. США [Про оплату, 2020, 2021].

Хронічна малозабезпеченість і життя в умовах невизначеності та криз сприяли формуванню в населення України структури страхів, де ключові позиції посідають загрози та проблеми матеріального характеру. Хоча українське населення і переймається проблемою COVID-19, куди більші загрози для людей становлять проблеми соціально-економічного порядку. Так, якщо в глобальному вимірі проблемою коронавірусу стурбована велика кількість населення (47% у листопаді 2020 року, 63% у квітні 2020 року [What Worries, 2020]), то в Україні цю проблему відносить до числа найважливіших у країні лише кожен п'ятий житель (19%). Водночас першість у списку головних проблемних сфер належить корупції, фінансовим і політичним скандалам (62%), безробіттю та становищу на ринку праці (55%), бідності та нерівності (38%), охороні здоров'я (31%), а також злочинності та насильству (20%) [Ipsos Global Advisor, 2020: p. 7].

Певною мірою ці дані підтверджуються і результатами національного соціологічного дослідження (Інститут соціології НАН України, 2020, $N = 1802$), у рамках якого було сформовано список із п'яти найдражливіших проблем у країні. Як з'ясувалося, проблема коронавірусу до цієї п'ятірки взагалі не ввійшла, хоча 42% респондентів назвали її як головну проблему, яка їх непокоїть. Лідерські позиції посіли: високі ціни на товари та послуги (76%), високі тарифи на комунальні послуги (61%), корупція в органах влади та управління (57%), недоступність якісного медичного обслуговування (47%) і безробіття (45%).

З урахуванням характерних для пострадянської української дійсності проблем — недовіри до влади, масштабної корупції, хронічної малозабезпеченості населення тощо — не дивно, що в нинішній економічній кризі українці схильні звинувачувати не коронавірус, а чинники іншого порядку. Зокрема, головною причиною сучасної кризи респонденти вважають корумпованість (43%) і некомпетентність влади (34%). Навіть військові дії на Сході країни тільки 11% громадян вважають головною причиною кризи. А пандемію коронавірусу, зрештою, «звинувачують» у цьому тільки 8% жителів країни (опитування КМІС, 27.05–1.06.2021, $N = 2000$) [КМІС, 2021].

В оцінках українських громадян з питань ефективності держави з боротьби з пандемією також превалює негативізм¹. Політику як центральної, так і місцевої влади в цьому сенсі більшість жителів оцінюють як неефективну (61% і 58% відповідно).

---

1 Опитування проводилося соціологічною компанією Research&Branding Group у період від 23 до 30 квітня 2021 року. Опитано 1804 респонденти віком від 18 років. Вибірка репрезентує населення України за статтю, віком, типом населеного пункту і регіоном проживання (за винятком невідконтрольованих територій Донецької та Луганської областей, АР Крим і Севастополя). Метод опитування — особисте формалізоване інтерв'ю (face-to-face). Максимальна похибка вибірки не перевищує +/-2,4%.

Соціальний песимізм і скептицизм є головними емоційними елементами української дійсності. При оцінюванні перспектив розвитку ситуації в найближче півріччя українці досить рідко бачать їх у позитивному світі: тільки 14% певні, що впродовж цього часу стан справ у країні поліпшиться. Основний масив опитаних схиляється до думки, що ситуація буде погіршуватися (42%) чи залишиться незмінною (36%) (Research & Branding Group, 23–30.04.2021, $N = 1804$). Крім того, традиційно чимала частка дорослого населення (69%) вважає, що країна рухається в хибному напрямі¹. Це не тільки ускладнює вихід України із пандемії COVID-19, а й ускладнює реалізацію дієвих реформ і подолання хронічної системної кризи в країні.

Висновки

Пандемія COVID-19 справила конче негативний вплив на економіку і соціально-економічне становище населення України. За умов поточної корона-кризи більшість громадян зазнає численних негараздів, ризиків втрати здоров'я та гострих проблем соціально-економічного характеру. Використання більшістю населення негативних механізмів виживання в ситуації поточної кризи призводить до виснаження людського капіталу, становить серйозну загрозу сталості соціальної системи, а також є бар'єром для відновлення економіки та нормалізації громадського життя в постпандемійний період.

Становище сучасного українського суспільства є таким, що наразі державна влада, владні еліти не в змозі ефективно зорганізувати боротьбу з коронавірусом, соціальні інститути деформовані й демонтовані внаслідок неоліберальних реформ, а здатність населення до самоорганізації дуже низька, щоб говорити про можливість реального дієвого протистояння коронавірусній загрозі.

Затяжний характер пандемії загрожує Україні як прямими людськими й гуманітарними втратами, так і втратами економічного характеру. Це ставить державу перед ризиком довгострокової консервації слаборозвиненості, «розвитку недорозвиненості» і деградації, що ведуть її до втрати спроможності до відтворення державного суверенітету. Крім того, загострення кризової ситуації в Україні уповільнює її інтеграцію у світову спільноту на засадах рівноправного партнера і перетворює її на центр створення ризиків глобального масштабу, що сприяють затягуванню часу подолання планетарної експансії пандемії COVID-19 на невизначений період.

Джерела

Арриги, Дж. (2009). Адам Смит в Пекине: Що отримав у спадок ХХІ век. Москва: Ін-т общественного проектирования.

1 Опитування проводилося Соціологічною групою «Рейтинг» 2–3 березня 2021 року. Усього опитано 2500 респондентів шляхом САТІ — телефонних інтерв'ю з використанням комп'ютера на основі випадкової вибірки мобільних телефонних номерів. Опитування проводилося серед населення України віком від 18 років у всіх областях, крім тимчасово окупованих територій Криму і Донбасу. Вибірка репрезентативна за віком, статтю і типом поселення [Рейтинг, 2021].

- Арсеенко, А.Г. (ред.) (2017). *Рабочий класс современной Украины*. Киев: Институт социологии НАН Украины.
- Арсеенко, А.Г. (2021). Современный кризис глобального капитализма. Київ: Друкарня Бізнесполіграф.
- Арсеенко, А., Буткалюк, В., Петрушина, Т. (2020). *Куди йде Україна у XXI сторіччі? Соціальні зміни в українському суспільстві за умов економічної глобалізації: соціологічний вимір*. Наукова доповідь. Київ: Інститут соціології НАН України.
- Арсеенко, А.Г., Толстих, Н.В. (2008). Якість життя населення України в умовах сучасного «транзиту». В: В. Ворона (ред.), М. Шульга (ред.), *Українське суспільство 1992–2008. Соціологічний моніторинг* (сс. 199–135). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Арсеенко, А., Толстих, Н. (2014). Соціальні наслідки радикальних економічних трансформацій в Україні. В: В. Ворона (ред.), М. Шульга (ред.), *Українське суспільство: моніторинг соціальних змін* (сс. 259–270). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Арсеенко, А., Малюк, А., Толстих, Н. (2011). Вызовы глобализации и Украина. Киев: Институт социологии НАН Украины.
- Арсеенко, А., Петрушина, Т. (2014). США та Україна: сценарії деіндустріалізації. Соціологія: теорія, методи, маркетинг, 2, 23–47.
- Бек, У. (2000). Общество риска. На пути к другому модерну. Москва: Прогресс-Традиция.
- Бек, У. (2001). Что такое глобализация? Москва: Прогресс-Традиция.
- Буткалюк, В. (2012). *Качество жизни населения Украины в условиях рыночных реформ*. Диссертация. Киев: Институт социологии НАН Украины.
- Буткалюк, В.А. (2015). Влияние неолиберализма на положение трудящихся женщин в Украине. *Соціальні виміри суспільства*, 2(16), 149–164.
- Буткалюк, В.А. (2015). Положение и перспективы рабочего класса Украины в условиях современного кризиса неолиберализма. *Петербургская социология сегодня*, 6, 159–188.
- Буткалюк, В.А. (2016). Социальные изменения современного мира в условиях кризиса неолиберализма. *Економіка: теорія та практика*, 2(8), 29–33.
- Буткалюк, В.А. (2017). Качество жизни украинских рабочих. В: А. Арсеенко (ред.), *Рабочий класс современной Украины* (сс. 151–170). Киев: Институт социологии НАН Украины.
- Буткалюк, В. (2019). Соціальні наслідки неолиберальних трансформацій в Україні: соціологічний аналіз. *Соціальні виміри суспільства*, 11 (22), 223–234.
- В Україні добовий рекорд захворюваності і смертності від ковіду з початку пандемії* (2021). Отримано з: https://lb.ua/society/2021/04/02/481368_ukraini_doboviy_rekord.html
- В Украине только 37% детей вакцинированы от кори* (2021). Отримано з: <https://interfax.com.ua/news/general/680356.html>
- В Україні за час пандемії COVID-19 кожна п'ята дитина не отримала повністю необхідних щеплень* (2021). Отримано з: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3235884-v-ukraini-kozna-pata-ditina-ne-otrimala-neobhidnih-seplen-vooz.html>
- Вайцзекер, Е., Війкман, А. (2019). *Come on! Капіталізм, недалекоглядність, населення і руйнування планети*. Київ: Саміт-Книга.
- Валовий внутрішній продукт у I–IV кварталах 2020 року (2021). Державна служба статистики. Отримано з: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/31.pdf>
- Валлерстайн, И. (2003). После либерализма. Москва: Эдиториал УРСС.
- Валлерстайн, И. (2008). Исторический капитализм. Капиталистическая цивилизация. Москва: Т-во науч. изданий КМК.
- Ворона, В., Суименко, Е. (ред.) (2012). Качество жизни населения Украины в зеркале социологии. Киев: Институт социологии НАН Украины.
- Георгиева, Кр., Гебрейесус, Т., Малпасс, Д., Оконджо-Ивеала, Н. (2021). Новое обязательство по обеспечению справедливого распределения вакцин и прекращению пандемии. Получено с: <https://www.imf.org/ru/News/Articles/2021/06/01/a-new-commitment-for-vaccine-equity-and-defeating-the-pandemic>
- Давыдов, А.А. (2008). Системная социология. Москва: Издательство ЛКИ.

- Індекси споживчих цін на товари та послуги у 2021 році* (2021). Державна служба статистики. Отримано з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Кляйн, Н. (2009). Доктрина шока. Расцвет капитализма катастроф. Москва: Добрая книга.
- Кляйн, Н. (2016). Змінюється все. Капіталізм проти клімату. Київ: Наш формат.
- КМІС (2021). Суспільно-політичні настрої населення України. Отримано з: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1044&page=1>
- Комісаренко, С. (2021). У найкращих лабораторіях світу були випадки, коли «тікали» патогени. Отримано з: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3261903-sergij-komisarenko-direktor-institutu-biohimii-im-palladina-nan-ukraini.html?fbclid=IwAR3beAeLDMSHQ-33Eml3kBGSH2Ln4-FFguaKqXfnCEYOoiuuKTLAigz1r7g>
- Коронавірус в Україні: за время пандемии заболели более 82 тысяч медиков, 796 — умерли* (2021). Получено с: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3236956-koronavirus-v-ukraine-za-vrema-pandemii-zaboleli-bolee-82-tysac-medikov-796-umerli.html>
- Коронавірус COVID-19 в Україні: статистика по областям, последние новости* (2021). Получено с: <https://tomin.by/news/mir/26069-situacija-v-ukraine-po-koronavirusu>
- Курышко, Д. (2019). *Грозит ли Украине эпидемия дифтерии?* Получено с: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-49292701>
- Мартьянов, В.С. (2015). Постфордизм: научная теория или новейшая социальная утопия? В: Постфордизм: концепции, институты, практики (с. 52–78). Москва: Политическая энциклопедия.
- МОТ (2020). COVID-19 и сфера труда. Вестник МОТ, 4.
- МОТ (2021). COVID-19 и сфера труда. Вестник МОТ, 7.
- Національний банк України (2021). *Зовнішній борг України на кінець 2020 року*. Отримано з: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_u.pdf
- Нацбанк ухвалив прогноз росту ВВП в 2021 году до 3,8%* (2021). Получено с: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2021/04/15/673036/>
- Обратим вспять пандемию неравенства (2020). Речь президента Группы Всемирного банка Дэвида Малпасса. [In Russian]. Получено с: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/speech/2020/10/05/reversing-the-inequality-pandemic-speech-by-world-bank-group-president-david-malpass>
- ООН (2020). *Огляд гуманітарної ситуації – жовтень 2020 р.* Отримано з: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_20201110-ua.pdf
- ООН (2020). *Пандемия подталкивает Украину к тяжелейшей рецессии, но наилучшего сценария можно избежать.* Получено с: <https://news.un.org/ru/story/2020/09/1386142>
- ООН (2020). Повышение налоговой ставки для богатых и на предметы роскоши – путь к преодолению вопиющего неравенства. Получено с: <https://news.un.org/ru/story/2020/09/1385922>
- ООН (2021). Из-за пандемии десятки миллионов людей оказались на грани голода. Получено с: <https://news.un.org/ru/story/2021/04/1401202>.
- ООН (2021). *ООН призывает смягчить воздействие COVID-19 на рынок труда.* Получено с: <https://www.un.org/ru/coronavirus/un-calls-measures-cushion-covid-19-shocks-labour-market>
- Оперативна інформація про поширення та профілактику COVID-19* (2021). Отримано з: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennya-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>
- Отношение украинцев к вакцинации против COVID-19* (2021). Отримано з: <http://rb.com.ua/blog/otnoshenie-ukraincev-k-vakcinacii-protiv-covid-19/>
- Почему новый «рекорд» смертности от ковида в Украине – не последний* (2021). Получено с: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3214014-pocemu-novyy-rekord-smertnosti-ot-kovida-v-ukraine-ne-poslednij.html>
- Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у квітні 2020 року* (2020). Державна служба статистики. Отримано з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

- Про оплату населенням житлово-комунальних послуг у лютому 2021 року* (2021). Державна служба статистики. Отримано з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Рейтинг (2021). *Суспільно-політичні настрої населення*. Отримано з: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskoe_nastroeniya_naseleniya_2-3_marta_2021.html
- Рівень безробіття населення* (2021). Державна служба статистики. Отримано з: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Смертність в Україні перевищила рекорд осенньої волни* (2021). Получено с: <https://news.liga.net/society/news/koronavirus-smertnost-v-ukraine-prevysila-rekord-osenney-volny-nan>
- Соціальний досвід пандемії COVID-19 в Україні: соціологічний вимір (2021). *Круглий стіл. Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 160–171.
- Соціологічне опитування «Соціальні наслідки COVID-19 в Україні» Інституту соціології НАН України (липень–серпень 2021)* (2021). Отримано з: <https://i-soc.com.ua/ua/news/socialni-naslidki-covid-19-v-ukraini>
- Стегній, О. (2021). Біополітика в період пандемії COVID-19: дилеми суспільної безпеки та свободи. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 181–196.
- Степаненко, В. (2020). COVID-19 як нова соціальна реальність. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 4, 5–22.
- Стиглиць, Дж. (2015). *Цена неравенства. Чем расслоение общества грозит нашему будущему*. Москва: Эксмо.
- Стиглиць, Дж. (2020a). *Люди, власть и прибыль: Прогрессивный капитализм в эпоху массового недовольства*. Москва: Альпина Паблишер.
- Стиглиць, Дж. (2020b). *Преодоление великого разрыва. Финансы и развитие*, 9, 17–19. Получено с: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2020/09/pdf/COVID19-and-global-inequality-joseph-stiglitz.pdf>
- Суспільство після пандемії: світ і Україна (2021). XIV Міжнародні соціологічні читання пам'яті Наталії Паніної. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 1, 172–183.
- Толстих, Н.В. (2014). *Добробут і ринкові реформи в оцінках населення України*. В: М. Шульга (ред.). *Вектори змін українського суспільства* (сс. 254–274). Київ: Інститут соціології НАН України.
- Україна может угрожать новая вспышка кори* (2021). Получено с: <https://for-ua.com/article/1220072>
- Форсайт COVID-19: Аналіз впливу вакцинації на затухання пандемії в Україні і світі* (2021). Отримано з: <http://wdc.org.ua/uk/covid19-vaccination-impact-on-attenuation>
- Харви, Д. (2007). *Краткая история неолиберализма*. Москва: Поколение.
- Хомский, Н. (2002). *Прибыль на людях: Неолиберализм и мировой порядок*. Москва: Практис
- Хомский, Н. (2015). *Создавая будущее: Оккупации, вторжения, имперское мышление и стабильность*. Москва: Альпина нон-фикшн.
- Чепурко, Г. (2021). Пандемія COVID-19: виклики та загрози у соціальній сфері. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2, 94–104.
- Butkaliuk, V. (2020). *The problems of socio-economic inequality and social justice in the modern Ukraine. Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 11 (2), 19–28.
- COVID-19 coronavirus pandemic* (2021). Retrieved from: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Duménil, G., Lévy, D. (2011). *The Crisis of Neoliberalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- ILO (2019). *World Employment and Social Outlook*. Geneva: International Labour Organisation.
- Ipsos (2020). *What Worries the World? COVID-19 is the biggest concern for the eighth successive month*. Retrieved from: <https://www.ipsos.com/en/what-worries-world-november-2020>
- Kotz, D. (2015). *The Rise and Fall of Neoliberal Capitalism*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- More than 140,000 die from measles as cases surge worldwide* (2019). Retrieved from: <https://www.who.int/news/item/05-12-2019-more-than-140-000-die-from-measles-as-cases-surge-worldwide>

- Oxfam (2021). *The Inequality Virus*. Report, January. Oxford: Oxfam International.
- Reported Cases and Deaths by Country or Territory* (2021). Retrieved from: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>
- Scheidel, W. (2017). *The Great Leveler. Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Statistics and Research (2021). *Coronavirus (COVID-19) Vaccinations*. Retrieved from: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>
- Transcript of International Monetary Fund Managing Director Kristalina Georgieva's Opening Press Conference* (2021). Retrieved from: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/04/07/tr040721-transcript-of-imf-md-kristalina-georgievas-opening-press-conference-2021-spring-meetings>
- UNDP (2020a). *COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery*. Report. New York: United Nations Development Programme.
- UNDP (2020b). *COVID-19 in Ukraine: Impact on Households and Businesses*. Analytical Report, October. New York: United Nations Development Programme.

Отримано 08.09.2021

References

- About payment by the population of housing and communal services in April 2020* (2020). State statistics Service. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [=Про оплату 2020]
- About payment by the population of housing and communal services in February 2021* (2021). State statistics Service. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [=Про оплату 2021]
- Arrighi, G. (2009). *Adam Smith in Beijing: What the XXI century inherited*. [In Russian]. Moscow: Institute of Public Design. [=Арриги 2009]
- Arseenko, A.G. (Ed.). (2017). *The working class of modern Ukraine*. [In Russian]. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine. [=Арсеєнко 2017]
- Arseenko, A.G. (2021). *The current crisis of global capitalism*. [In Russian]. Kyiv: Business Printing House. [=Арсеєнко 2021]
- Arseenko, A., Butkaliuk, V., Petrushyna, T. (2020). *Where is Ukraine going in the 21st century? Social changes in Ukrainian society in the context of economic globalization: sociological dimension*. Scientific report. [In Ukrainian]. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine. [=Куди йде Україна 2020]
- Arseenko, A., Malyuk, A., Tolstykh, N. (2011). *Globalization challenges and Ukraine*. [In Russian]. Kyiv: Institute of Sociology NAS of Ukraine. [=Арсеєнко, Малюк, Толстых 2011]
- Arseenko, A., Petrushina, T. (2014). USA and Ukraine: industrialization outlines. [In Russian]. *Sociology: theory, methods, marketing* 2, 23–47. [=Арсеєнко, Петрушина 2014]
- Arseenko, A.G., Tolstykh, N.V. (2008). Quality of the population lives in Ukraine in the conditions of modern «transit». In: V. Vorona, M. Shulha (Eds.), *Ukrainian society 1992–2008. Sociological monitoring* (pp. 199–135). [In Russian]. Kyiv: Institute of Sociology NAS of Ukraine. [=Арсеєнко, Толстых 2008]
- Arseenko, A.G., Tolstykh, N.V. (2014). Social consequences of radical economic transformations in Ukraine. In: V. Vorona, M. Shulha (Eds.), *Ukrainian society: social changes' monitoring* (pp. 259–270). [In Russian]. Kyiv: Institute of Sociology NAS of Ukraine. [=Арсеєнко, Толстых 2014]
- Attitude of Ukrainians to vaccination against COVID-19* (2021). [In Russian]. Retrieved from: <http://rb.com.ua/blog/otnoshenie-ukraincev-k-vakcinacii-protiv-covid-19/>. [=Отношение украинцев 2021]
- Beck, U. (2000). *Risk Society: Towards a New Modernity*. [In Russian]. Moscow: Progress-Tradition. [=Бек 2000]
- Beck, U. (2001). *What is Globalization?* [In Russian]. Moscow: Progress–Tradition. [=Бек 2001]
- Butkaliuk, V. (2012). *The quality of life of the population of Ukraine in the conditions of market reforms*. [In Russian]. PhD Thesis, Institute of Sociology of the National Academy of Sciences, Ukraine. [=Буткалюк 2012]

Butkaliuk, V. (2015). The position and prospects of the working class of Ukraine in the conditions of the modern crisis of neoliberalism. [In Russian]. *Petersburg sociology today*, 6, 159–188. [=Буткалюк 2015]

Butkaliuk, V. (2016). Social changes in the modern world in the context of the crisis of neoliberalism. [In Russian]. *Economics: theory and practice*, 2 (8), 29–33. [=Буткалюк 2016]

Butkaliuk, V. (2017). The quality of life of Ukrainian workers. In: *The working class of modern Ukraine* (pp. 151–170). [In Russian]. Kyiv: Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine. [=Буткалюк 2017]

Butkaliuk, V. (2019). Social consequences of neoliberal transformations in Ukraine: a sociological analysis. [In Ukrainian]. *Social dimensions of society*, 11(22), 223–234. [=Буткалюк 2019]

Butkaliuk, V. (2020). The issues of socio-economic inequality and social justice in modern Ukraine. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 2, 19–28.

Butkaliuk, V. (2021). Escalation of inequality resulting from the neoliberal reforms in the Ukraine. In: *IV ISA Forum of Sociology*, Porto Alegre, Brazil, 23–27 February (pp.106–107). Madrid: International Sociological Association.

Cherpurko, G. (2021). The COVID-19 pandemic: challenges and threats in the social sphere. [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 94–104. [=Чепурко 2021]

Chomsky, N. (2002). *Profit Over People: Neoliberalism and Global Order*. [In Russian]. Moscow: Praxis. [=Хомский 2002]

Chomsky, N. (2015). *Shaping the Future: Occupation, Invasion, Imperial Mind and Stability*. [In Russian]. Moscow: Alpina non-fiction. [=Хомский 2015]

Consumer price indices for goods and services in 2021 (2021). State Statistics Service. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [=Індекси споживчих цін 2021]

Coronavirus Vaccinations (2021). Retrieved from: <https://ourworldindata.org/covid-vaccinations>

Coronavirus COVID-19 in Ukraine: statistics by regions, latest news (2021). [In Russian]. Retrieved from: <https://tomin.by/news/mir/26069-situacija-v-ukraine-po-koronavirusu>. [=Коронавирус в Украине 2021]

Coronavirus in Ukraine: more than 82 thousand doctors fell ill, 796 died during the pandemic (2021). [In Russian]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3236956-koronavirus-v-ukraine-za-vrema-pandemii-zaboleli-bolee-82-tysac-medikov-796-umerli.html>. [=Коронавирус в Украине 2021]

COVID-19 coronavirus pandemic (2021). Retrieved from: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>.

Davydov, A.A. (2008). *Systems sociology*. [In Russian]. Moscow: LKI Publishing House. [=Давыдов 2008]

Duménil, G., Lévy, D. (2011). *The Crisis of Neoliberalism*. Cambridge: Harvard University Press.

Foresight COVID-19: Analysis of the vaccination impact on the pandemic suppression in Ukraine and the world (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://wdc.org.ua/uk/covid19-vaccination-impact-on-attenuation>. [=Форсайт 2021]

Georgieva, Kr., Gebreyesus, T., Malpass, D., Okonjo-Iweala, N. (2021). *A New Commitment for Vaccine Equity and Defeating the Pandemic*. Retrieved from: <https://www.imf.org/ru/News/Articles/2021/06/01/a-new-commitment-for-vaccine-equity-and-defeating-the-pandemic>

Gross domestic product in the I-IV quarters of 2020 and in 2020 (2021). State Statistics Service. [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2021/03/31.pdf>. [=Валовий внутрішній продукт 2021]

Harvey, D. (2007). *A Brief History of Neoliberalism*. [In Russian]. Moscow: Pokoleniye. [=Харви 2007]

ILO (2019). *World Employment and Social Outlook*. Geneva: International Labour Organisation.

ILO (2020). COVID-19 and the world of work. [In Russian]. *ILO Bulletin*, 4. [=MOT 2020]

ILO (2021). COVID-19 and the world of work. [In Russian]. *ILO Bulletin*, 7. [=MOT 2021]

In Ukraine during the COVID-19 pandemic, every fifth child did not receive the necessary vaccinations (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3235884-v-ukraini-kozna-pata-ditina-ne-otrimala-neobhidnih-seplen-vooz.html>. [=В Україні 2021]

In Ukraine only 37% of children are vaccinated against measles (2021). [In Russian]. Retrieved from: <https://interfax.com.ua/news/general/680356.html>. [=В Украине только 2021]

In Ukraine the daily record of morbidity and mortality from Covid since the beginning of the pandemic (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: https://lb.ua/society/2021/04/02/481368_ukraini_doboviy_rekord.html. [=В Україні добовий 2021]

Ipsos (2020). *What Worries the World?: COVID-19 is the biggest concern for the eighth successive month*. Retrieved from: <https://www.ipsos.com/en/what-worries-world-november-2020>

KHS (2021). *Socio-political preferences of the population of Ukraine*. (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1044&page=1>. [=KMIC 2021]

Klein, N. (2009). *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. [In Russian]. Moscow: Dobraya kniga. [=Кляйн 2009]

Klein, N. (2016). *Everything changes. Capitalism against climate*. Kyiv: Nash format.

Komissarenko, S. (2021). *There have been cases when pathogens «have run away,» even in the best laboratories in the world*. [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3261903-sergij-komisarenko-direktor-institutu-biohimii-im-palladina-nan-ukraini.html?fbclid=IwAR3beAelDMSHQ-33Eml3kBGSH2Ln4-FFguaKqXfnCEYO0iuuKTLA1giz1r7g>. [=Комісаренко 2021]

Kotz, D. (2015). *The Rise and Fall of Neoliberal Capitalism*. Cambridge: Harvard University Press.

Kuryshko, D. (2019). *Is there a diphtheria epidemic in Ukraine?* [In Russian]. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features/russian-49292701>. [=Курьшко 2019]

Let's reverse the inequality pandemic (2020). Speech by World Bank Group President David Malpass. [In Russian]. Retrieved from: <https://www.vsemirnyjbank.org/ru/news/speech/2020/10/05/reversing-the-inequality-pandemic-speech-by-world-bank-group-president-david-malpass>. [=Обратим вспять 2020]

Martyanov, V.S. (2015). *Postfordism: Scientific Theory or the Latest Social Utopia?* In: V. Martyanov (Ed.), *Postfordism: concepts, institutions, practices* (pp. 52–78). [In Russian]. Moscow: Political encyclopedia. [=Мартьянов 2021]

More than 140,000 die from measles as cases surge worldwide (2019). Retrieved from: <https://www.who.int/news/item/05-12-2019-more-than-140-000-die-from-measles-as-cases-surge-worldwide>

Mortality in Ukraine has exceeded the record of the autumn wave (2021). [In Russian]. Retrieved from: <https://news.liga.net/society/news/koronavirus-smertnost-v-ukraine-prevysila-rekord-oseneu-volnu-nan>. [=Смертность в Украине 2021]

Operational information on the spread and prevention of COVID-19 (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennya-koronavirusnoi-infekcii-2019-cov19>. [=Оперативна інформація 2021]

Oxfam (2021). *The Inequality Virus*. Report, January. Oxford: Oxfam International.

Rating (2021). *Socio-political preferences of Ukrainians* (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_2-3_marta_2021.html. [=Рейтинг 2021]

Reported Cases and Deaths by Country or Territory (2021). Retrieved from: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>

Scheidel, W. (2017). *The Great Leveler. Violence and the History of Inequality from the Stone Age to the Twenty-First Century*. Princeton, Oxford: Princeton University Press

Sociological survey “Social consequences of COVID-19 in Ukraine” of the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine (July-August 2021) (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <https://i-soc.com.ua/ua/news/socialni-naslidki-covid-19-v-ukraini>. [=Соціологічне опитування 2021]

Society after the pandemic: the world and Ukraine (2021). XIV International sociological readings in memory of Natalia Panina. [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 1, 172–183. [=Суспільство після пандемії 2021]

- Social experience of the COVID-19 pandemic in Ukraine: a sociological dimension (2021). [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 1, 160–171. [=Соціальний досвід 2021]
- Stegniy, O. (2021). Biopolitics during the COVID-19 pandemic: dilemmas of public safety and freedom. [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 2, 181–196. [=Стегній 2021]
- Stepanenko, V. (2020). COVID-19 as a new social reality. [In Ukrainian]. *Sociology: theory, methods, marketing*, 4, 5–22. [=Степаненко 2020]
- Stiglitz, J. (2015). The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers our Future. [In Russian]. Moscow: Eksmo. [=Стиглиц 2015]
- Stiglitz, J. (2020a). *People, Power, and Profit: Progressive Capitalism in an Age of Mass Discontent*. [In Russian]. Moscow: Alpina Publisher. [=Стиглиц 2020a]
- Stiglitz, J. (2020b). Bridging the Great Divide. [In Russian]. *Finance & Development*, 9, 17–19. Retrieved from: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fandd/2020/09/pdf/COVID19-and-global-inequality-joseph-stiglitz.pdf>. [=Стиглиц 2020b]
- The National Bank has downgraded the forecast for GDP growth in 2021 to 3.8%* (2021). [In Russian]. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/rus/news/2021/04/15/673036/> [=Нацбанк ухудшил 2021]
- The pandemic is pushing Ukraine into a severe recession, but the worst-case scenario can be avoided* (2020). [In Russian]. Retrieved from: <https://news.un.org/ru/story/2020/09/1386142> [=Пандемия подталкивает 2020]
- Tolstykh, N.V. (2014). Welfare and market reforms in the estimates of the population of Ukraine. [In Russian]. In: M. Shulha (Ed.), *Vectors of changes in Ukrainian society* (pp. 254–274). Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine. [=Толстых 2014]
- Transcript of International Monetary Fund Managing Director Kristalina Georgieva's Opening Press Conference* (2021). Spring Meetings. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/04/07/tr040721-transcript-of-imf-md-kristalina-georgievas-opening-press-conference-2021-spring-meetings>.
- Ukraine's foreign debt at the end of 2020* (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_y.pdf. [=Зовнішній борг 2021]
- UN (2020). *Inspection of the humanitarian situation – October 2020*. [In Ukrainian]. Retrieved from: https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/ukraine_humanitarian_snapshot_20201110-ua.pdf. [=ООН 2020]
- UN (2020). *The pandemic is pushing Ukraine into a severe recession, but the worst-case scenario can be avoided*. [=In Russian]. Retrieved from: <https://news.un.org/ru/story/2020/09/1386142>. [=ООН 2020]
- UN (2020). Raising the tax rate for the rich and on luxury goods is a way to overcome glaring inequalities. [In Russian]. Retrieved from: <https://news.un.org/ru/story/2020/09/1385922>. [=ООН 2020]
- UN (2021). *Because of the pandemic, tens of millions of people are on the verge of starvation*. [=In Russian]. Retrieved from: <https://news.un.org/ru/story/2021/04/1401202>. [=ООН 2021]
- UN (2021). *The UN calls for mitigating the impact of COVID-19 on the labor market*. [In Russian]. Retrieved from: <https://www.un.org/en/coronavirus/un-calls-measures-cushion-covid-19-shocks-labour-market>. [=ООН 2021]
- UNDP (2020a). COVID-19 and Human Development: Assessing the Crisis, Envisioning the Recovery. Report. New York: United Nations Development Programme.
- UNDP (2020b). *COVID-19 in Ukraine: Impact on Households and Businesses*. Analytical Report, October. New York: United Nations Development Programme.
- Unemployment rate* (2021). [In Ukrainian]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. [=Рівень безробіття 2021]
- Von Weizsäcker, U., Wijkman, A. (2019) *Come on! Capitalism, short-sightedness, population and the destruction of the planet*. [In Ukrainian]. Kyiv: Summit Book. [= Вайцзекер, Війкман 2019]
- Vorona V., Siumenko, E. (Eds.). *The quality of life of the population of Ukraine in the mirror of sociology*. (2012). [In Russian]. Kyiv: Institute of Sociology of NAS of Ukraine. [=Качество жизни 2012]

Wallerstein, I. (2003). *After Liberalism*. [In Russian]. Moscow: Editorial URSS. [=Валлерстайн 2003]

Wallerstein, I. (2008). *Historical capitalism. Capitalist civilization*. [In Russian]. Moscow: Scientific partnership editions of KMK. [=Валлерстайн 2008]

Why is the new mortality "record" from Covid in Ukraine not the last one? (2021). [In Russian]. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3214014-pocemu-novyy-rekord-smertnosti-ot-kovida-v-ukraine-ne-poslednij.html> [=Почему новый 2021]

Received 08.09.2021

ВІТАЛІНА БУТКАЛЮК

Соціально-економічні наслідки пандемії COVID-19 для України

У статті викладено комплексний аналіз причин і наслідків гуманітарних і соціально-економічних втрат України в результаті пандемії COVID-19 і карантинних обмежень, вжитих у країні з метою запобігання поширенню вірусу. Ключова увага автора зосереджена на вивченні соціального самопочуття населення і змін якості життя українців в умовах пандемії. Дослідження названих питань доповнюється соціологічним дослідженням думок громадян щодо проблеми коронавірусу, ефективності дій влади із боротьби з ним, перспектив кампанії вакцинації, а також сутності та реальної дієвості соціально-економічної політики держави в умовах пандемії COVID-19.

На підставі системного аналізу автор доводить, що ключові причини нинішньої важкої соціально-економічної кризи, а також кризи вакцинації в Україні вкорінені в неоліберальній політиці української держави, що реалізується упродовж останніх десятиліть. У статті аргументовано тезу про трансформацію кризи довіри, фіксовану впродовж тривалого часу, в кризу вакцинації, котра несе в собі загрози великих гуманітарних, економічних, а також геополітичних втрат для України. В результаті проведеного дослідження автор робить висновок, що пандемія COVID-19 відіграла роль додаткового тригера соціальної кризи, посиливши і загостривши вже наявні проблеми української економіки, а вихід з неї вимагає кардинальної зміни соціально-економічної політики держави.

У своєму дослідженні автор базується на великому масиві даних вітчизняної та зарубіжної соціальної статистики, а також на результатах соціологічних опитувань, проведених Інститутом соціології НАН України (1994–2020), компанією Research & Branding Group (2020–2021) та іншими українськими соціологічними центрами.

Ключові слова: COVID-19, неолібералізм, добробут, нерівність, Україна

ВИТАЛИНА БУТКАЛЮК

Социально-экономические последствия пандемии COVID-19 для Украины

В статье представлен комплексный анализ причин и последствий гуманитарных и социально-экономических потерь Украины в результате пандемии COVID-19 и карантинных ограничений, принятых в стране с целью ее предотвращения. Ключевое внимание автора сосредоточено на изучении социального самочувствия населения и изменения качества жизни украинцев в условиях пандемии. Исследование названных вопросов дополняется социологическим выяснением мнения граждан относительно проблемы коронавируса, эффективности действий власти по борьбе с ним, перспектив кампании вакцинации, а также сущности и реальной ответственности социально-экономической политики государства в условиях пандемии COVID-19. На основе системного анализа автор доказывает, что ключевые причины нынешнего тяжелого социально-экономического кризиса, а также кризиса вакцинации в Украине коренятся в реализуемой на протяжении последних десятилетий неоліберальной политике украинского

государства. В статье аргументируется тезис о трансформации кризиса доверия, фиксируемого в течение длительного времени в Украине, в кризис вакцинации, угрожающий сегодня большими гуманитарными, экономическими и геополитическими потерями. В результате проведенного исследования сделано заключение, что пандемия COVID-19 сыграла роль дополнительного триггера социального кризиса, усилил и заострил существующие и ранее проблемы украинской экономики, а выход из него требует кардинального изменения социально-экономической политики государства.

В своем исследовании автор базируется на большом массиве данных отечественной и зарубежной социальной статистики, а также на результатах социологических опросов, проведенных Институтом социологии НАН Украины (1994–2021 гг.), компанией Research & Branding Group (2020–2021 гг.) и другими украинскими социологическими центрами.

Ключевые слова: COVID-19, неолиберализм, благосостояние, неравенство, Украина

VITALINA BUTKALIUK

Socio-economic outcomes of the COVID-19 pandemic for Ukraine

The article presents a comprehensive analysis of the causes and consequences of both human and socio-economic losses incurred by Ukraine as a result of the COVID-19 pandemic and restrictions introduced by the government in order to prevent its spread.

The author's attention is primarily focused on exploring the population's social well-being, as well as examining changes in the quality of Ukrainians' lives during the pandemic. The study of the above-mentioned issues is complemented by a sociological inquiry into public views on the coronavirus problem, efficacy of the authorities' actions aimed at combating the pandemic, as well as the essence and real effectiveness of socio-economic policy pursued by the Ukrainian government in present-day conditions. Drawing upon a systemic analysis, the author argues that the ongoing socio-economic crisis in Ukraine, along with vaccine crunch, stems mainly from neoliberal policies implemented by the national government over the past three decades. The article argues the thesis about the transformation of the crisis of confidence, which has been fixed for a long time in Ukraine, into a crisis of vaccination, which today threatens with large humanitarian, economic and geopolitical losses. The research findings allow concluding that the COVID-19 pandemic acted as another trigger for the crisis, thereby intensifying and exacerbating the problems that had already existed in the national economy.

The author's arguments are bolstered by a vast array of domestic and foreign statistical data, along with the results of surveys conducted by the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine (1994–2020), «Research & Branding Group» (2020–2021), as well as other Ukrainian sociological centers.

Keywords: COVID-19, neoliberalism, welfare, inequality, Ukraine